

Ağdam: məcburi köçkünlər dövlət qayğısı ilə əhatə olunublar

Qarabağ müharibəsində Ağdam sözün əsl mənasında döyüş-döyüşə şəhid oldu. Ağdam köməksiz bir vəziyyətdə öz övladlarının qanı bahasına erməni işğalçılarına qarşı hünər və cəsarətlə döyüşürdü, düşməne sarsıdıcı zərbələr vururdu. Məkrli xəyanət, süni yaradılmış qarşıdurma və digər qara niyyətli işlər bu şəhərin taleyinə ağır zərbələr vurdu. Böyük bir el zülmə, sitəmlə məcburi köçküne çevrildi, ağır və məşəqqətli günlərin girdabına düşdü. Həyat bu insanları böyük bir sınağa çəkdi, saray kimi evləri, vətəni dövləti düşmənin əlinə keçdi. Bu sət və qəddar sınaq bu insanların qürurunu, ağayanalığını, qonaqpərvərliyini, sədaqətini, inamını sındıra bilmədi. Doğmalarını, əzizlərini qanlı müharibədə itirən ağdamlılar heç kəsə el açmadılar, daşdan çörək çıxarmağı bacardılar, həyatın sət döngəsində bürənmədilər.

Cəbhə xəttində yaşayan insanların əhvalı da çox yüksəkdir. Rayon mərkəzi hesab olunan Quzanlı qəsəbəsi günbəgün dəyişir və gözəlləşir. Bir tərəfdən küçələr və prospekt qaydaya salınıb, yeni binalar inşa olunur, yollara asfalt örtük döşənir, bir tərəfdə təbii qaz xətləri, uzun illərdən bəri içməli su sarıdan korluq çəkən Quzanlıya su kəməri çəkilib, bir tərəfdən isə səliqə-səhman yaradılır, ağaclar ekilir, yaşıllıqlar salınıb.

Qəsəbədə yaraşlıq, gözəl bir prospekt var. Ağdamlıların ulu öndərə sonsuz məhəbbətinin simvolu olan bu prospektin gözəlliyi və müasirliyi diqqəti daha çox cəlb edir. Fontanlar, bulaqlar, gecə işıqları, istirahət guşələri prospektin ən gözəl cizgiləri hesab olunur. Kənd arası yolların hamısına asfalt örtük çəkilib. Bölgədə analoqu olmayan Heydər Əliyev mərkəzinin tikintisində son tamamlama işləri görülür. Bütün bu işlərə isə ərazidə məskunlaşmış məcburi köçkünlər və yerli əhali cəlb olunub. Bir sözlə, bu gün qarşıya nəcib və şərəfli bir vəzifə qoyulub: möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin Ağdam rayonuna, ağdamlılara göstərdiyi doğma münasibətə, diqqət və qayğıya əməli işlə cavab vermək. Hazırda rayonda aparılan tikinti-quruculuq işləri, cəbhə xəttində yerləşən kəndlərə təbii qaz xəttinin çəkilməsi, içməli və texniki suya olan tələbatın ödənilməsi adamları torpağa, doğma el-obaya daha sıx bağlayıb.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı

apardığı hərbi təcavüzün ən ağır nəticələri özünü Ağdamda büruzə verib. Vaxtilə ölkənin ən böyük, abad və varlı rayonlarından biri olan bu qədim diyar erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş, təbiətin və insanların yaratdığı bu canlı abidə xarabalığa çevrilmişdir. İşğaldan düz 23 il keçir. Təcavüzün ağır zərbələrini dadmış insanlar ötən bu illər ərzində həmişə sülh tərəfdarı olduqlarını döndönə nümayiş etdiriblər.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Ermənistan öz havadarlarının köməyinə arxalanaraq 1988-1993-cü illər ərzində torpaqlarımızın 20 faizini işğal etmiş, qədim yurd yerlərimizi xarabalığa çevirmiş, etnik təmizləmə apararaq bir milyona yaxın soydaşımızı öz ev-eşiyindən, doğma ocaqlarından zorla qovub. Təcavüzün və işğalın miqyası çox geniş, nəticələri isə çox ağır olub.

Yaxın tarixə qısa bir nəzər salaraq. 1991-ci ilin sentyabrından 1992-ci il fevralın 26-dək ermənilər Dağlıq Qarabağın Azərbaycan əhalisini dədə-baba yurdlarından silah gücünə qovdular. Yüzlərlə kənd və qəsəbəni yandıraraq xarabalığa çevirdilər. Minlərlə dinc, əliyalın azərbaycanlı qətlə yetirildi. Həmin illərdə öz doğma ev-eşiyindən didərgin salınan əhali Ağdama pənah gətirir, burada sığınacaq tapırdı. Ağdamlılar faciə ilə üzleşmiş soydaşlarımızın dərindən şərik çıxır, onlara diqqət və qayğı göstərir, ən əziz tikələrini onlarla yarı bölürdülər. Həmin vaxt Ağdamın ən ağır, ziddiyyətli və çətin günləri başlanmışdı. Bu yerlərdə pərdə-pərdə dalğalanan musiqi sədalarının yerini qaçqın və məcburi köçkünlərin harayı bürümüşdü. Nə qədər ağır və dözülməz olsa da, Ağdam camaatı yüksək vətənpərvərlik nümayiş etdirir, düşməne layiqli və tutarlı cavab verirdi.

Ağdam Qarabağda bir qalaya bənzəyirdi. Əslində ermənilər bu qalanın hündürlüyünə yaxın düşə bilməzdilər. Xain düşmənin ağdamlıların iradəsinə, vətənpərvərliyinə hələ keçən əsrin əvvəllərində baş vermiş erməni-müsəlman müharibəsindən bələd idi. Bütün Qarabağda Ağdamın necə mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini, Ermənistanın başladığı müharibədə daha çox itkiyə məruz qaldığını xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev çox düzgün olaraq belə qiymətləndirib: "1988-ci ildə Elmanistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü-ilk atışmalar, ilk qığılcım, tərəvüzün ilk addımları məhz Ağdama tərəf yönəlmişdir. Bu da təbii, çünki Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər daim Ağdamla əlaqədə olurdular. Ağdamın nə olduğunu yaxşı bilirdilər. Ağdamın tarixini də, keçmişini də, Ağdamın insanların nə qədər cəsur olduqlarını da yaxşı bilirdilər. Strateji təcavüzün qarşısının alınması üçün Ağdam, şübhəsiz ki, çox əhəmiyyətli bir nöqtədə idi. Ağdam qorunmalı idi, Ağdam saxlanmalı idi, Ağdam müdafiə olunmalı idi. Ağdamın işğalı yolverilməz idi".

1991-ci ildən başlayaraq Ağdam odalov içərisində, ağır döyüş maşınlarının tırtılları altında boğulur, öz tarixinin ən

ağır və məşəqqətli günlərini yaşayırdı. İgid oğlanlar torpaqlarımızın müdafiəsi üçün qızgın döyüşlərə atılır, erməni hərbi qüvvələrinə ağır və sarsıdıcı zərbələr vururdular. Ağdam camaatının hünəri qarşısında ermənilər aciz qalmışdılar. Son damla qanına qədər Ağdam uğrunda döyüşərək həlak olan, Azərbaycanın Milli qəhrəmanları Allahverdi Bağırov, Fred Asif, Canpolad Rzayev, Yelmar Edilov, Şirin Mirzəyev, Nadir Əliyev, Əlabbas Qarayev və digərlərinin ruhu indi də bu torpaqlarda nigarən-nigarən dolayı.

necə tərək etmələrini camaat çox yaxşı bilir. Bəzi qüvvələr, o cümlədən onların xarici havadarları qəsdən tərxiyə tövsiyə etmişdilər ki, bundan istifadə edərək yeni hakimiyyəti devirsinlər. Lakin başı müsibət çəkmiş ağdamlılar bu tərxiyə uymadılar, xalqın və ölkənin nəcətini yalnız ümummilli liderimiz Heydər Əliyevdə gördülər.

Yeri gəlmişkən, 1994-cü ilin aprelinde bəzi qüvvələr rayonun 14 kəndini erməni təcavüzünə qurban verməklə yenidən öz çirkin niyyətlərini həyata keçirdilər. Hə-

- ✓ **Rayon ərazisinin 77,4 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğala məruz qalıb.**
- ✓ **Ağdam şəhəri, bir qəsəbə və 82 kənd ermənilər tərəfindən zəbt olunub.**
- ✓ **143 min nəfər əhali məcburi köçkünə çevrilib. (1993-cü il)**
- ✓ **İşğal zonasında 34600 yaşayış evi, 108 mədəniyyət ocağı, 99 kənd klubu, 114 məktəb, 120 səhiyyə müəssisəsi, 57 rabitə, onlarca zavod, fabrik, yüzlərlə tarixi abidə, min hektarla meşə zolağı, bir neçə strateji su mənbəyi qalıb. Ötən 20 il ərzində ermənilər bu qədim yurd yerini xarabalığa çeviriblər. Təxmini hesablamalara görə, rayona 17 milyard ABŞ dollarından çox ziyan dəymişdir.**
- ✓ **Ağdam Qarabağ müharibəsində 5 min nəfərdən çox şəhid verib, 3571 nəfər əlil olub. 16 nəfər Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı adına layiq görülüb.**
- ✓ **Hazırda rayon ərazisində 18 yeni qəsəbə salınıb. Enerji və su təsərrüfatı qaydaya salınıb, yeni məktəblər və tibb ocaqları inşa olunub. İstehsal sahələri işə salınıb.**

1988-ci ildən başlayaraq Ağdam rayonunun əhalisi erməni təcavüzü ilə üz-üzə qalsa da, Ermənistan hərbi qüvvələrinə qarşı vuruşaraq öz dədə-baba yurdunu qoruyurdu. Bu qeyri-bərabər döyüşlərdə 5 min nəfərdən çox şəhid oldu. Bacarıqsız rəhbərlərin buraxdığı kobud səhvlər torpaqlarımızın itirilməsi ilə nəticələndi. Ağdamın işğal edilməsinin əsası da elə 1991-1992-ci illərdə qoyulmuşdu. Bu haqda dəfələrlə söhbət açılıb. Ən doğru qiyməti xalqımızın dahi oğlu, ümummilli liderimiz Heydər Əliyev verib: "Təəssüflər olsun ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin gücü və eyni zamanda Ağdamın müdafiəsində buraxılan səhvlər və bəzi səbəblər nəticəsində rayonun ərazisinin bir hissəsi işğal edilmişdir".

1992-ci il sentyabrın 4-də mühüm strateji nöqtədə yerləşmiş Abdal-Gülablı kəndləri işğal edildi. Ümumiyyətlə, Ağdamın işğal ərəfəsində rayonda 22 batalyon, o cümlədən 4200 nəfərdən çox şəxsi heyət, kifayət qədər silah-sursat, hərbi texnika olub. Çox təəssüf ki, xəyanət nəticəsində həmin batalyonlar rayondan çıxarılmış və onlardan 2-si axıra qədər erməni hərbi birləşmələrinə müqavimət göstərmişdir. Hakimiyyəti ələ keçirmək uğrunda sözün əsl mənasında didişən qüvvələr torpaqla alver edirdilər.

1993-cü il iyun ayının 15-də xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıdan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev ölkəni uçurumdan və erməni işğalından xilas etmək üçün əsl fədakarlıq, vətənpərvərlik nümayiş etdirdi. Həmin vaxt batalyonların Ağdamı

rəcəyini bildirdi. Bu unudulmaz görüşdən sonra rayonun sosial-iqtisadi inkişafı, məcburi köçkünlərə qayğının artırılması istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Atəşkəs rejiminin ermənilər tərəfindən hər gün dəfələrlə pozulmasına baxmayaraq, rayon əhalisi öz doğma torpağına ürəkdən bağlı olduğunu qətiyyətlə nümayiş etdirir. Əgər 8-10 il əvvəl Ağdamın işğal olunmamış ərazisində 15 min nəfərə yaxın əhali yaşayırdısa, hazırda 80 min nəfərdən artıq insan yaşayır və işləyir.

Əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş humanist siyasət bu gün uğurla davam etdirilir. Qarşıya çox nəcib və xeyirxah məqsəd qoyulub. Azərbaycanda bütün çadır düşərgələri ləğv olundu. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin qətiyyətlə həyata keçirdiyi tədbirlər xalqımız tərəfindən, o cümlədən müharibə dəhşətlərini yaşamış məcburi köçkünlər tərəfindən birmənalı şəkildə dəstəklənir və bəyənilir.

Rayonun bu günü, yaşantıları, qayğıları haqqında icra başçısı Rəqub Məmmədov nikbinliklə, sabaha dərin inamla, həmyerlilərinin ən müqəddəs arzusunun ifadə edərək deyir ki, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin məcburi köçkünlərə göstərdiyi doğma münasibət, diqqət və qayğı, onların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması üçün həyata keçirilən tədbirlər insanlara çox böyük ümid verir. Həmin insanlar hər dəfə söhbət düşəndə bu barədə razılıqla, minnətdarlıqla, yurd yerlərinə qayıtmaq inamı ilə söz açırlar. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Ağdamın ən ağır günlərində Rəqub Məmmədov doğma rayonun müdafiəsi üçün əsl vətənpərvərlik, dönməz iradə nümayiş etdirmiş, yüksək təşkilatçılıq bacarığı göstərmişdir. Həmyerliləri onu dəyanətli və işgüzar, yüksək təkəkkürə malik bir insan kimi tanıyır və hörmət edirlər. Rəqub müəllim deyir:

- 1993-cü ildə ulu öndər Heydər Əliyevin xalqın tələbi və təkidilə yenidən hakimiyyətə qayıdışı ruhumuzu, mənəviyyatımızı, gələcəyimizi işğaldan qorudu. İnsanların inamı öləmədi, əksinə, bu inam birə-beş artdı. Bu gün ölkə Prezidentimizə olan sonsuz inam məhz həmin mənbədən qaynaqlanıb.

Rayon mərkəzi sayılan Quzanlı qəsəbəsində indi genişmiqyaslı tikinti-quruculuq işlərinə başlanıb. Ağdamlıların qəlbində və yaddaşında özünə əbədi yer tutmuş, vaxtilə Ağdam şəhərinin nadir məmurluq nümunəsi hesab olunan, işğal nəticəsində tarmar olmuş "Çay evi"nin eynisi olan və hər bir ağdamlının nostalji hissələrinin abidəsi kimi yenidən istifadəyə verilib. Bu xeyirxah addım insanlara yeni ruh və yeni arzular bəxş edib.

Rayonun ərazisində məhsul yığımına

başlanılıb. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılara dövlət dəstəyinin olması, sahibkarlara kreditlərin verilməsi, əkinçilərə istifadə etdikləri motor yaqları və yanacaq görə haqların ödənilməsi, yüksək reproduksiya toxumların və cins mal-qaranın əldə edilməsində güzəştlərin olması hesabına sahənin inkişafı üçün əlverişli zəmin yaranmış, bu sahəyə diqqət artmışdır. Taxıl biçini uğurla başa çatdırılıb. Döyüş bölgəsində fədakarlıqla biçin aparmış kəmbaynçıların əməyi xüsusi ilə böyük olub.

Təqdirəlayiq haldır ki, dövlətimiz öz iqtisadi qüdrətini günbəgün artırır, xalqımızın həyat şəraiti durmadan yaxşılaşır. Sabitliyi, əmin-amanlığı, xoş güzəranı, firavanlığı hər bir adam öz həyatında daha yaxından hiss edir. Amansız müharibənin vurduğu yaralara ləyaqətlə və mətinliklə sinə gərən Ağdam camaatı onlara göstərilən dövlət qayğısından dərin razılıq edir, möhtərəm Prezidentimizin siyasətini ürəkdən bəyənəndiklərini qətiyyətlə bildirirlər. Həyatın bütün sahələrində çalışan insanlar bu qayğıya əməli işləri, qüdrətli Azərbaycan dövlətinin inkişaf etdirməsində fəal iştirak etmələri ilə cavab verirlər. Həmişə işgüzarlıq və əzmkarlıq nümayiş etdirən ağdamlılar ürəkdən inanırlar ki, respublikamızın ərazi bütövlüyü təmin olunacaqdır. Bu sarsılmaz inamı onlarda Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin ən yüksək tribunalardan bəyan etdiyi "Azərbaycan heç vaxt öz torpaqlarını güzəştə getməyəcəkdir" sözləri yaradıb. Xalqın inamı isə heç vaxt yanılmayıb.

Ötən illərin arxasında minlərlə insanın keşməkeşli taleyi, savaşı və şəhidlik, ata-baba yurdunun itirilməsi, məcburi köçkünlük, qəm və kədər, yıxılan böyük bir elin yenidən ayaq üstə qalması, yaşamaq eşqi, viran qalmış Ağdama qayıt-

maq arzuları, sabaha böyük inam dayanıb. Bant qoxulu torpağın ağırları göynəmə də ümidləri daha çoxdur...

Bütün ağdamlılar isə deyirlər ki, biz Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında bu qapıdan keçərək işğal altında qalan torpaqlarımızı yadellilərdən azad edəcəyik. Uşağdan tutmuş ixtiyar qocaya qədər hamı bu ruhdadır, bu inamdadır və bu əhval-ruhiyyədedir.

Salman ALIOĞLU,
"Respublika".